

De weg terug naar het leven

Long Litt Woon

*Eén paddenstoel
geeft vreugde,
twee paddenstoelen
dubbele vreugde*

Dit is het verslag van een reis die begonnen is toen mijn leven van het ene moment op het andere op zijn kop kwam te staan: op een dag ging Eiolf naar zijn werk en kwam niet meer thuis. Nooit meer. Het leven zoals ik het kende was vanaf dat moment voorgoed voorbij. De wereld was voor altijd anders geworden.

Ik was gebroken. Het enige wat ik nog van hem had, was het verdriet over het verlies. Ik was kapot maar wilde het verdriet niet met pijnstillers verdoven; ik wilde de hele marteling tot op het bot voelen, rauw als zij was. Het was een bevestiging dat hij geleefd had, dat hij mijn man was geweest. Dat mocht niet ook verdwijnen.

Van een persoon die altijd alles onder controle had en grip op het bestaan wilde hebben, was ik tot een stuurloos wrak geworden. Onvrijwillig doolde ik rond in een onbekend land. Het zicht was slecht en ik had kaart noch kompas. Wat was boven en wat was onder? Vanwaaruit moest ik vertrekken? Waar moest ik mijn voet neerzetten?

Alles was helemaal zwart.

Door een stom toeval trof ik verrassend genoeg een antwoord waar ik het nooit verwacht had.

Het was een miezerige herfst dag en oude bladeren die van de grote, eerbiedwaardige bomen in de botanische tuin in Oslo gevallen waren, begonnen te vergaan. De zomer was voorbij, de winter kondigde zich aan. Iemand wees me op een cursus, waarvoor ik me vervolgens zonder er verder over na te denken opgaf. Eiolf en ik hadden het er weleens over gehad, maar het was er nooit van gekomen. Zo kwam het dat ik me op een donkere herfstavond, zonder veel verwachtingen, meldde bij de kelder van het Natuurhistorisch Museum.

Ik moest voorzichtig lopen; na de crematie van Eiolf was ik er al in geslaagd mijn enkel te breken. De angst om te vallen zat er na

dat ongeluk nog goed in. Er was me verteld dat het een hele tijd duurt voordat een gebroken enkel weer heel is, maar of een gebroken hart ooit weer kon helen en hoe lang dat zou duren, kon niemand me vertellen.

Verdriet en rouw hebben geen haast, ze nemen alle tijd die nodig is, zijn grillig en bewegen zich met horten en stoten in onvoorspelbare richtingen.

Als iemand mij verteld had dat paddenstoelen mijn redding zouden worden, zou ik raar hebben opgekeken. Wat hebben paddenstoelen en verdriet met elkaar te maken?

En toch vond ik in de bemoste grond van de open bossen dat waarnaar ik op zoek was. Mijn ontdekkingsreis door het landschap van de paddenstoelen werd tegelijkertijd een tocht naar binnen, een *via interna*. Terwijl de concrete reis al tijd vroeg, was de innerlijke reis daarnaast ook nog turbulent en veeleisend. Voor mij stond het buiten kijf dat de mycologie me gestaag naar de uitgang van de tunnel van het verdriet leidde. Ze verzachtte de pijn en werd mijn pad uit de duisternis. Ze bood me onbekende perspectieven en bracht me langzamerhand naar een nieuwe positie. Pas achteraf werd me duidelijk hoe paddenstoelen mijn redding werden in het uur van de nood en hoe onderwerpen die ogenschijnlijk geen verwantschap hebben toch met elkaar kunnen samenhangen. Daar gaat dit boek over.

Daarom vertel ik eerst over de paddenstoelencursus voor beginners.

Paddenstoelen voor beginners

Er hadden zich heel wat mensen voor dezelfde cursus aangemeld. Jong en oud, rijp en groen, uit alle hoeken van de stad. Bewoners uit de betere buurten hadden kennelijk dezelfde belangstelling als die uit arbeiderswijken. Dat vind ik als antropoloog interessant. Gewoonlijk heeft elke laag van de bevolking wel zijn eigen voorkeur voor een bepaalde sport of hobby. Sommige vormen van vrijetijdsbesteding zijn duidelijk oververtegenwoordigd in de hogere sociaaleconomische kringen, terwijl andere meer in de lagere klassen voorkomen. Je hoeft geen antropoloog te zijn om dit ook in Noorwegen waar te nemen, al zien de Noren zichzelf graag als een egalitaire samenleving. De populairste foto van Noorwegen is die waarop de koning een tramkaartje koopt. Hoewel het waar is dat er weinig andere koningen met het openbaar vervoer reizen, is dit in Noorwegen ook echt niet gebruikelijk.

Dat de gemeenschap van paddenstoelenliefhebbers geen klassenonderscheid leek te kennen sprak me meteen aan. Zelfs nu ik een tijdje meedraai weet ik nog steeds niet wat mijn mycologische vrienden in het dagelijks leven doen. We praten uitsluitend over schimmels en zwammen. Voor gesprekjes over geloof en politiek hebben we geen tijd, wat niet wil zeggen dat er hier niet ook een hiërarchie is. Daarnaast kent ook dit milieu zijn helden, schurken, ongeschreven regels en conflicten met een groot scala aan emoties. Paddenstoelenliefhebbers vormen net als alle andere verenigingen een eigen microkosmos, maar in het begin had ik dit nog niet zo door.

Paddenstoelen roepen verlangen én vrees op; het verlangen verleidt, dodelijk gif loert op de achtergrond. Sommige

soorten groeien in kringen, zogenaamde heksenkringen, en andere hebben ook nog hallucinogene eigenschappen. Uit historische bronnen kun je opmaken dat mensen, door alle tijden heen, zich verwonderd hebben over schimmels en zwammen – die wortels noch zichtbaar zaad hebben, maar die plotseling opduiken, meestal na hevige regen en onweer, bijna als de belichaming van ongetemde natuurkrachten. Namen als ‘heksenei’, ‘rode wrat’ en ‘judasoor’ kunnen erop wijzen dat aan paddenstoelen vroeger iets heidens, angstaanjagends en magisch werd toegedicht.

Sommige mensen raken gefascineerd door de schoonmakersfunctie van de schimmels en zwammen in het ecosysteem. Voor anderen is de geneeskrachtige werking essentieel. Veel wordt verwacht van paddenstoelen voor de behandeling van kanker. Een Noorse schimmel die op de Hardangervidda groeit, *Tolytocladium inflatum*, is onmisbaar bij orgaantransplantaties geworden. Degenen die geloven dat paddenstoelen wonderen kunnen verrichten als afrodisiacum, verlekken zich aan de fallusvormige grote stinkzwam, *Phallus impudicus*, of aan de roze stinkzwam (in Noorwegen wel priesterpik genoemd), *Mutinus ravenelii*. Mensen met belangstelling voor handwerken omarmen de paddenstoel als een interessante grondstof om wol, linnen en zijde mee te verven. Natuurfotografen hebben hem graag in het vizier omdat ze in alle denkbare kleuren en vormen voorkomen: niet alleen maar bruin of wit, ook mollig en veerkrachtig, sierlijk en bevallig, doorzichtig en delicaat of zó spectaculair en bizar dat het lijkt alsof ze van een andere planeet komen. Sommige soorten zijn zelfs fosforescerend en kunnen het bospad verlichten wanneer de duisternis valt.

Maar het merendeel van de mensen die ik ken, wil gewoon meer leren over het plukken van wilde paddenstoelen, omdat ze die lekker vinden. De commercie heeft ijverig geprobeerd de populairste soorten te kweken, maar dat lukt slechts op heel beperkte schaal. Zo blijft de paddenstoel een prachtig voorbeeld van de grenzen die gesteld worden aan het 'maakbare'. Ze hebben iets wilds en eigengereids. 'Kun je die eten?' is de vraag die de meeste mensen die niets van mycologie weten steeds weer stellen.

De ouderwetse naam 'Genootschap voor paddenstoelen en nuttige gewassen in Oslo en omgeving' wekte mijn nieuwsgierigheid. Het klonk als de zustervereniging van de Noorse Bond van Plattelandsvrouwen. Wat voor mensen hielden zich eigenlijk bezig met paddenstoelen en wat waren dat eigenlijk: nuttige gewassen? Kunnen er ook nutteloze gewassen bestaan? Ik durfde de vraag en plein public niet te stellen.

Als serieuze plukker had de cursusleider een mes in een leren hoesje aan zijn riem en een kleine handloep aan een koordje om zijn nek hangen.

'Wat zijn paddenstoelen?' vroeg hij ons. Niemand zei iets en we probeerden allemaal zijn blik te ontwijken. Eigenlijk wist iedereen het wel, maar de docent was op zoek naar een wetenschappelijk antwoord. Ik had geen idee waar ik dat moest zoeken.

Veel mensen, onder wie ikzelf, associëren het woord paddenstoel eigenlijk alleen met de grote soorten in de mycologische wereld. Maar de mycologie is veel meer; het betreft de leer van schimmels en zwammen, waaronder paddenstoelen. De meeste soorten zijn echter veel kleiner, meestal microscopisch klein. Vaak wordt mij gevraagd hoeveel soorten er wel

Een selectie Noorse paddenstoelen

niet zijn, maar het paddenstoelenuniversum is zo groot dat deze vraag moeilijk exact te beantwoorden is, zelfs voor wetenschappers. In Noorwegen heeft het Natuurhistorisch Museum van de universiteit van Oslo geprobeerd om een overzicht te krijgen van de diversiteit der soorten hier te lande. Van de bijna 44.000 soorten die in Noorwegen bekend zijn, gaat het in 20 procent van de gevallen om paddenstoelen. Ter vergelijking: bij zoogdieren is dat slechts 0,2 procent. Juist bij grote veelsoortige groepen valt er nog veel te ontdekken.

De paddenstoel die je in het bos ziet vormt slechts een klein deel van het hele organisme. Het grootste deel wordt gevormd door een levend, dynamisch netwerk van lange dunne cellen, zogenaamde zwamvlokken, die zich onder de grond of in bomen of andere planten bevinden. Wat we boven de grond zien is het vruchtlichaam van de paddenstoel en dat kan vergeleken worden met een appel ten opzichte van een hele appelboom, maar in dit geval ligt de 'boom' onder de grond. Het grootste organisme ter wereld is de sombere honingzwam, *Armillaria ostoyae*, die voorkomt in het oosten van Oregon in de Verenigde Staten, waar hij een bosoppervlakte van ongeveer tien vierkante kilometer kan bedekken. Er zijn honderden steekproeven en DNA-analyses van de zwamvlokken gedaan, die aantonen dat het een schimmel is van tussen de acht- en tienduizend jaar oud. De Afrikaanse *Termitomyces titanicus* is bovengronds de grootste paddenstoel ter wereld. Zijn hoed kan wel een meter breed worden. Wanneer je foto's ziet van Afrikanen die een exemplaar ervan als parasol vasthouden, zou je makkelijk kunnen denken dat de foto gemanipuleerd is.

Wij zien de paddenstoel maar gedurende een heel korte periode van zijn levenscyclus. De rest van de tijd leeft hij ondergronds – goed verborgen voor ons. Onder de juiste omstandigheden wringen de grote soorten zich vanuit het zwamvlokkenetwerk naar boven door de grond heen met een kracht die stenen kan optillen en asfalt doet openbarsten. Ze komen overal voor. Niet alleen in het bos, maar ook in openbare parken, langs de weg en zelfs op begraafplaatsen en bij mensen thuis in de tuin. Mycologen zeggen niet: ‘waar leven is, is de paddenstoel’, maar: ‘zonder paddenstoel is er helemaal geen leven.’ Een YouTube-filmpje dat steeds in mycologische kringen opduikt, laat zien hoe paddenstoelen de aarde kunnen redden. Ze hebben rotsvastе overtuigingen, die paddenstoelenkenners.

Alle goede leraren brengen eerst het kennisniveau van hun leerlingen in kaart; daarom begon ook deze cursus met een kleine quiz, een quiz over de bekendste soorten, met als doel om ongeveer vijftien soorten te leren kennen. Verse exemplaren, die nog maar een paar uur geleden vredig in stille bossen stonden, waren weggerukt uit een slaperig bestaan in het mos om te dienen als onderwijsmateriaal en gingen stuk voor stuk rond. Ik voelde hoe de angst om de domste van de klas te zijn zich langzaam van me meester maakte. Van de exemplaren die langskwamen, herkende ik alleen maar de cantharel, het goud van het woud. Hier viel duidelijk veel te leren.

Vroeger hadden paddenstoelen de wetenschap veel hoofdbrekens gekost. Zelfs Carl Linnaeus (1707-1778), bekend als de vader van de moderne taxonomie, een systeem dat alle dier- en plantensoorten classificeert en vandaag de dag nog steeds gebruikt wordt, worstelde met de paddenstoel. Hij had

hem toegewezen aan de onderafdeling 'Chaos' van het dierenrijk, alsof paddenstoelen buiten de gewone wetten van de natuur vielen. Maar sindsdien is het klip-en-klaar dat ze een apárt rijk vormen. Dat had ik nooit eerder gehoord. Ik was er simpelweg van uitgegaan dat het een wonderlijke plant was. De cursusleider vertelde ons ook dat de paddenstoel dichter bij de dieren en daarmee bij de *Homo sapiens* staat dan bij de planten! Dit is de reden waarom paddenstoelen een grondstof zijn voor belangrijke geneesmiddelen als penicilline en voor middelen ter behandeling van kanker bij mensen. Dat had ik op school in Maleisië tijdens de biologielessen niet gehoord. Toen ik naar de plaatselijke meisjesschool ging, hingen in het biologielokaal grote platen waarop de onderdelen van allerlei planten in een sierlijk schrift waren aangegeven.

Een goede pluktechniek was het eerste programmaonderdeel: we moesten de paddenstoel beetpakken precies op de plaats waar de steel uit de aarde kwam, en deze goed vasthouden voordat we hem voorzichtig loswrikten. Het is ook nuttig om een mesje bij je te hebben, omdat de paddenstoelen zich weleens diep onder het mostapijt verstoppen of stevig vastzitten in de grond. Een borstel, bakpenseel of oude tandenborstel is handig om de paddenstoelen in het bos vast grotendeels mee schoon te maken, iets wat ten sterkste aanbevolen wordt. Geplukte exemplaren thuis schoonmaken gaat dan sneller, maar er zijn zeker ook mensen die het reinigen juist een meditatieve bezigheid vinden. Ik spitste mijn oren.

Het eerste wat je moet doen als je een paddenstoel gevonden hebt, is kijken hoe hij er onder de 'hoed' uitziet. Alles onder de hoed is relevant om te bepalen welk type het betreft; het zijn de gegevens waaruit je kunt afleiden of het exemplaar

behoort tot de boleten, stekelzwammen, buisjeszwammen of plaatjeszwammen. Dat doe je aan de hand van een lijst met voor de beginner makkelijk te herkennen types. Als je dat weet, kun je verder met de vraag wat het geslacht is, en dan welke soort.

Als eerste kregen we een boleet in handen, de oranje berkenboleet, *Leccinum versipelle*. Een belangrijk kenmerk van boleten is de onderkant van de hoed, die eruitziet en aanvoelt als een spons. We vernamen dat geen enkele Noorse berkenboleet, eenmaal warm bereid, giftig is, wat iedereen ijverig opschreef. Het is leuk om op de zachte spons te drukken, want je vinger laat een blauwe afdruk achter en zo kun je een aantal soorten thuisbrengen. Hoewel ik tegenwoordig een boleet al van grote afstand herken zonder op de buisjes te hoeven drukken, kan ik soms de verleiding niet weerstaan om het toch te doen. Zien hoe de boleet van kleur verandert geeft een kinderlijke vreugde.

Toen ik nog klein was en in Maleisië woonde, konden we ons urenlang vermaken met een plant die zijn bladeren openvouwde en telkens wanneer hij aangeraakt werd, weer dichtdeed. We bleven geduldig wachten tot de plant openging om hem vervolgens opnieuw aan te raken. We vonden het reuzeleuk en konden er maar niet genoeg van krijgen. Later ben ik erachter gekomen dat de plant *Mimosa pudica* heet en dat 'pudica' verlegen betekent. In de regel vind je het plantje in de schaduw onder bomen of struiken. De Noorse blauw kleurende oranje berkenboleet herinnert me aan deze Maleisische plant. Het is bijna alsof de natuur met ons communiceert en met ons speelt in een eenvoudige, woordloze dialoog.

De docent liet ons ook kennismaken met de zwammen die

Oranje berkenboleet
Leccinum versipelle

stekels onder hun hoed hebben. De gele stekelzwam, *Hydnum repandum*, heet in het Engels *hedgehog* ofwel egel. Sommigen schrapen de stekels weg als ze de paddenstoel bakken, omdat deze eruit kunnen zien als witte larfjes, maar dat is gezichtsbedrog. Gele stekelzwammen behoren tot de ‘veilige vijf’, dat wil zeggen: eetbare paddenstoelen die geen duistere dubbelganger hebben. Die keer hoorde ik voor het eerst over het begrip ‘veilige paddenstoelen.’ Dit moest ik me goed inprenten.

Ook met de gaatjeszwammen maakten we kennis. De schapenbuisjeszwam, *Albatrellus ovinus*, ook een van de ‘veilige vijf’, behoort tot deze groep. De schapenbuisjeszwam ziet er een beetje misvormd en grof uit. Als je hem omdraait, ziet hij eruit als een speldenkussen met heel veel gaatjes. Als je schapenbuisjeszwammen bakt, verandert de kleur van wit naar citroengeel. Kleurverandering tijdens de bereiding is belangrijke informatie, want dit geeft je een extra mogelijkheid om vast te stellen om wat voor soort het gaat. Later kregen we te horen dat ook de oranje berkenboleet, waar we al eerder mee hadden kennisgemaakt, tijdens het koken of bakken van kleur verandert, van wit naar donkerblauw. De wereld van de paddenstoelen is nog veel vreemder dan ik dacht toen ik aan de cursus begon.

Onder de plaatjeszwammen vinden we vele geslachten, zowel de gevaarlijkste als de lekkerste. Daarom was het voor beginners belangrijk om de meest voorkomende te leren kennen. *Russula*'s behoren tot de groep van de plaatjeszwammen en zijn vaak felgekleurd. Het zijn zo ongeveer de bloemen van de paddenstoelenwereld en ze komen voor in veel levendige schakeringen van rood, lila, geel, grijs, blauw en groen. Bij het

Gele stekelzwam
Hydnum repandum

woord russula alleen al loopt het water je in de mond. Het Noorse etymologisch woordenboek stelt vast dat het Noorse woord voor russula, *kremle*, verwant zou kunnen zijn met het dialectwoord *krembel*, dat 'klein dik propje' betekent, en dat klopt ook heel goed met het uiterlijk van de paddenstoel. Melkzwammen hebben plaatjes en daarnaast een soort melk die naar buiten sijpelt wanneer er in het vlees gesneden wordt. Sommige melkzwammen hebben zelfs gekleurde melk: de smakelijke melkzwam, *Lactarius deliciosus*, en de peenrode melkzwam, *Lactarius deterrimus*, die lichtoranje melk uitscheiden, behoren tot de 'veilige vijf'. Deze wereld is veel kleurrijker dan ik had gedacht. Hoewel hierover veel theorieën bestaan, weet niemand hoe paddenstoelen aan hun kleur zijn gekomen, uitgezonderd de saaie, bleke of vuilbruine gekweekte champignons, *Agaricus bisporus*, die naast de overbekende komkommers en tomaten in de schappen liggen.

Wat mijn belangstelling trok, waren de wilde champignons, die ook tot de groep van de plaatjeszwammen behoren. We kregen te horen dat deze vele malen beter smaken dan de gewone champignons uit de supermarkt, maar dat dit geslacht problemen geeft voor beginners. Het is weleens voorgekomen dat iemand eetbare champignons verwisselde met giftige knolamanieten. Ik werd reuzenieuwsgierig naar hoe die in het wild groeiende champignons dan wel smaakten en of ik ooit in staat zou zijn de champignonsoorten uit elkaar te houden. Vlijtig pende ik vele blaadjes vol.

Naast eetbare paddenstoelen leerden we ook over de belangrijkste giftige soorten. De Romeinse keizer Tiberius Claudius werd in het jaar 54 na Christus door zijn eigen koningin Agrippina met paddenstoelen vergiftigd. Dit onderwerp wek-

Schapenbuisjeszwam
Albatrellus ovinus

te natuurlijk grote opschudding in de klas. De vliegenzwam, *Amanita muscaria*, die je altijd in kerstdecoraties ziet, is weliswaar giftig, maar lang niet onze giftigste soort. De kleverige knolamaniet, *Amanita virosa*, met een sneeuwwit omkranst steeltje, is in tegenstelling tot deze vliegenzwam dodelijk giftig. Enkele immigranten met een Aziatische achtergrond hebben in de praktijk ervaren dat de schoonheid van de kleverige knolamaniet bedrieglijk is. Hij lijkt namelijk helaas sprekend op een overheerlijke paddenstoel uit Azië, die veel immigranten uit die delen van de wereld goed kennen. De groene knolamaniet, *Amanita phalloides*, is een andere giftige paddenstoel waar we op geattendeerd werden. Deze schijnt een milde smaak te hebben en beslist niet vies te zijn. Het eten van de groene knolamaniet kan evenals het eten van de kleverige knolamaniet fatale gevolgen hebben. Maar als deze paddenstoel zo dodelijk is, hoe weten we dan dat hij zo mild smaakt? Niemand stelde de vraag, maar we bleven allemaal aandachtig luisteren. Als beginners moesten we als eenvoudige vuistregel alle wilde paddenstoelen uit de weg gaan die geheel wit of bruin waren, dat wil zeggen: de hoed, de onderkant van de hoed en de steel. Verder konden de beide cursusleiders ons nauwelijks instrueren. We begrepen dat er geen makkelijke manier was om uit te vinden of een paddenstoel giftig is of niet, je moet ze een voor een leren kennen. Daar waren ze heel duidelijk over.

Het verblufte me dat de populaire cantharel helemaal niet voorkwam in de persoonlijke top vijf van de cursusleiders. Hun favorieten waren eerder het stobbezwammetje, de hoorn van overvloed, gewoon eekhoorntjesbrood of de smakelijke melkzwam, de reuzenchampignon, de vissige melkzwam en

Smakelijke melkzwam
Lactarius deliciosus

de morielje. De minder bekende neven en nichten van de cantharel hadden werkelijk sprookjesachtige namen. Als je ze achter elkaar voorlas, zou het op een modern onbegrijpelijk gedicht lijken, waarin niets rijmde. De cantharel, *Cantharellus cibarius*, ontleent zijn naam aan de trechtervormige hoed, want het Latijnse woord cantharellus betekent bekertje. In tegenstelling tot de meeste andere veel gezochte paddenstoelen schreeuwt de cantharel met zijn gouden kleur om gezien te worden, maar voor mensen die van een uitdaging houden, doen cantharellen gewoon niet mee. Ze laten ze gewoon links liggen. Als cantharellen weleens ter sprake komen, is dat meestal op een wat verontschuldigende toon: 'Tja, een cantharel is af en toe ook wel lekker.' In vergelijking met andere paddenstoelen kennen cantharellen een lang seizoen. In Noorwegen komt hij al in juni voor, een geheimpje dat liefhebbers voor zichzelf houden.

Wisten deze paddenstoelenliefhebbers iets waar ik nog achter moest komen?

Adrenalineroes

Na een theorieavond stond er voor de keer daarop een excursie op het programma. Voor iemand die niet met het obligate Noorse zondagse tochtje in de frisse buitenlucht is opgegroeid, valt dat niet mee. Het bos kan snel angstaanjagend worden. Als je hetzelfde cluster paddenstoelen voor de tweede keer ziet, besef je dat je in een kringetje hebt rondgelopen en dat is niet leuk. Voordat je het weet word je steeds dieper het donkere bos in gelokt en plotseling sta je moederziel alleen tussen enorme bomen, zonder dat je weet hoe je terug moet. Dan lijkt het al

snel alsof de bomen tegen elkaar fluisteren dat ze die kleine paddenstoelenplukker willen vangen met hun lange takken. Het is een gevaarlijk scenario voor iemand die niet van jongs af aan door de vrije natuur heeft getrokken en die niet geleerd heeft dat een boswandeling het beste medicijn tegen een boze bui is. In Maleisië ga je voor een zondagse wandeling beslist niet het tropische regenwoud in. Het begrip 'zondagse wandeling' bestaat daar niet eens. En mocht je ooit op het dwaze idee komen om toch de jungle in te trekken, dan moet je minstens gewapend zijn met muggenolie en een machete. Maar niemand doet het, omdat het veel te riskant is en je gewond kunt raken of zelfs het leven kunt verliezen. Het was daarom nogal een cultuurshock voor me toen ik kennismaatte met de Noorse wandelcultuur. Niemand leerde verwachtingsvolle buitenlandse uitwisselingsstudenten hoe ze de Noorse wandelcode moesten kraken. Het kwam daarom goed uit dat ik mijn eerste excursie maakte onder leiding van twee specialisten die gewend waren aan wandelingen in Noorse bossen. Ik moest een beetje giechelen toen ik het woord 'paddenstoelenspecialist' voor het eerst hoorde. Voorheen kende ik het woord 'specialist' alleen maar in heel andere betekenissen. Ik had me niet generaliseerd dat je ook op het gebied van paddenstoelen een specialist kon zijn.

Tijdens de officiële excursies krijg je ook te horen hoe de paddenstoel van uiterlijk verandert van zijn jeugd tot aan volwassenheid. Sommige handboeken hebben helaas alleen maar illustraties van perfecte volwassen exemplaren opgenomen. Dit maakt het wel lastig om erachter te komen hoe paddenstoelen er in verschillende fases uitzien. Het zijn net mensen. Alles is aan verandering onderhevig.